

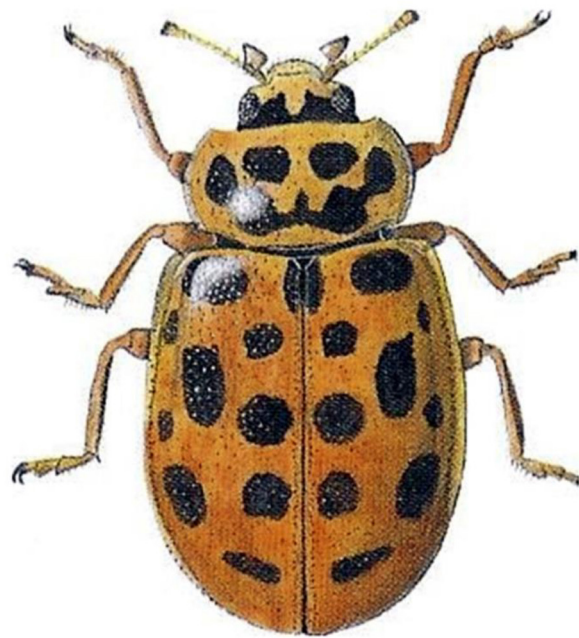
Om Sveriges två kärrpigor (släktet *Anisosticta*)

Nittonprickig kärrpiga *Anisosticta novemdecimpunctata* är en mycket udda nyckelpiga. För det första är arten den mest långsmala av alla Sveriges ca 70 arter i familjen nyckelpigor. För det andra kan man påstå, något överdrivet, att pigan kan simma, en egenskap som knappast några andra nyckelpigor behärskar. Den är nämligen anpassad till att klara stora variationer av vattennivåer, till exempel vid vårsnösmältningens höga vattenstånd.

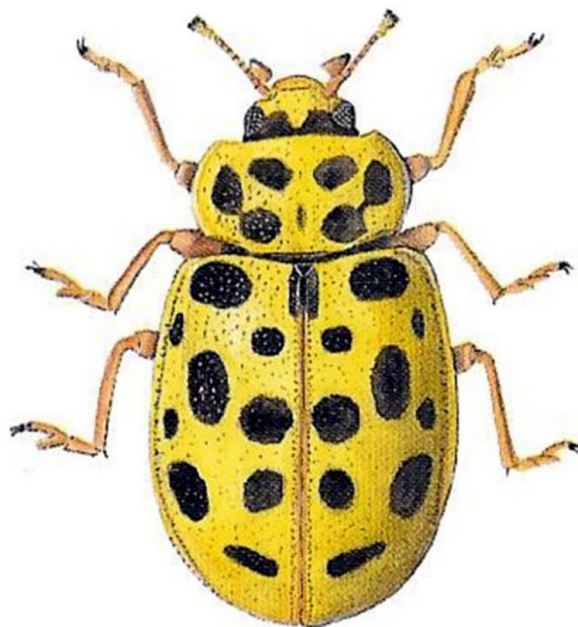
Nyckelpigan övervintrar vanligtvis på vass, säv, starr och andra strandnära växter, och om vattennivån överstiger platsen där den sitter och om den inte hinner krypa upp för örtstammen, faller den ut flyg- och täckvingarna och låter sig föras bort av vind och vattenströmmar som vore den en liten flotte. Det vill säga, tills individen får ”fast mark under fötterna” eller får tag i ett strå av t.ex. ett halvgräs.

En tredje märklig egenskap är att pigan byter grundfärg beroende av årstid. Under vår och sommar är grundfärgen röd eller rödgul med ca 19 svarta prickar på ovansidan. En färgteckning med sådan färgsättning, eller svart grundfärg med röda fläckar, brukar benämnas apomiktisk färg. Apomiktiska färgteckningar (varningsfärger) kännetecknas av kontrastrika färger, och varnar till exempel fåglar att inte äta sådana djur. Antingen är djuret då giftigt eller illasmakande, dvs. beskt, eller också ”härmar” insekten ett annat oätligt djur. Färgerna kan också varna för att djuret kan vara farligt, som till exempel getingar. Härminningsfenomenet kallas mimikry (det finns flera typer av mimikry) och en trolig förklaring till detta fenomen är att det energimässigt kostar mera att producera beska eller giftiga ämnen än att erhålla varningsfärger. Hos nyckelpigor är detta oftast ämnen som tillhör kemikaliegruppen alkaloider, såsom t.ex. coccinellin, hippodamin, adalinin och adalin. Det är således ”billigare” ur energi och resurssynpunkt att härma ett oätligt djur.

En annan överlevnadsstrategi hos nyckelpigor (och andra djur) är förstås att gömma sig. Några nyckelpigor har därför en kamouflageteckning, som t.ex. tvåfärgad tallpiga (*Scymnus suturalis*), som när den vilar på en tallkotte är synnerligen svår att upptäcka till exempel för fåglar, som anses ha mycket god syn. Detta gäller även nittonprickig kärrpiga, som när den under hösten ska finna en lämplig plats att övervintra på ofta väljer att krypa in i bladfästen på starr och andra halvgräs. Dessa växters då gulbruna färg ger ett utomordentligt skydd genom den likartade gula grundfärgen, som nyckelpigan fått under hösten. Nittonprickig kärrpiga skiljer sig

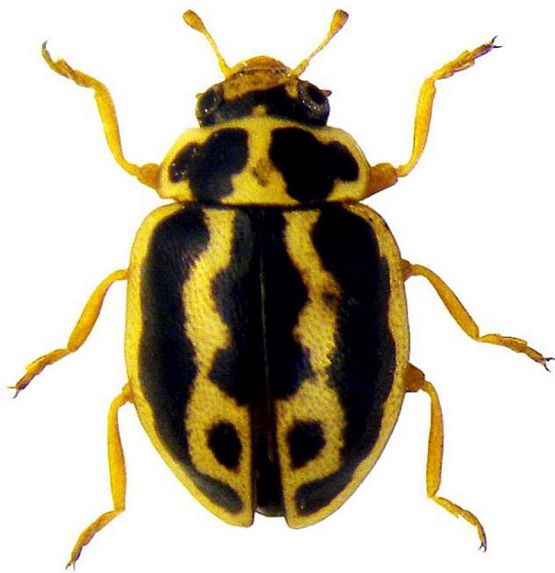
Anisosticta novemdecimpunctata L. Vårform. Akvarell: Förf.

Anisosticta novemdecimpunctata L. Höst- och vinterform. Akvarell: Förf.

därigenom från de flesta andra nyckelpigor av att den har både avskräckningsfärger och kamouflageteckning som överlevnadsstrategi. Om detta är pigan nästan helt ensam (ett undantag är leopardtallpiga (*Harmonia quadripunctata*)).

En fjärde märkvärdighet hos ”nittonpricken” är att den varierar mycket litet vad gäller färg och form, men att det finns en speciell variant som ger en nästan identisk färgteckning med en annan nyckelpiga, nämligen högnordisk kärrpiga *Anisosticta strigata*. Denna form av

Anisosticta strigata Thunb. Foto: Bengt Andersson, Nybro.

Anisosticta novemdecimpunctata L. var. *pseudostrigata*.
Akvarell: Förf.

”nittonpricken” har tilldelats namnet *Anisosticta novemdecimpunctata* L. var. *pseudostrigata*.

Släktet *Anisosticta* beskrevs först av Chevrolat. Året var 1836. De viktigaste kännetecknen angavs bland annat vara: avlång och något tillplattad kroppsform, knäna sticker ut utanför täckvingekanten, tibia har en sporre i änden samt att klorna saknar tand vid klobasen. Antalet kända arter är c:a 7 st. i Nordamerika och 3 st. i Europa. Förekomsten söder om ekvatorn är dåligt känd, men klart är att släktet helt saknas i Australien, och hittills har ingen *Anisosticta* rapporterats från Asien eller Afrika.

Nittonprickig kärrpiga beskrevs först av Carl von Linné år 1758, det år då han namngav 27 av våra c:a 70 svenska arter. Han gav den dock arten namnet *Coccinella novemdecimpunctata*. Högnordisk kärrpiga beskrevs och namngavs senare av hans lärjunge botanisten Carl Peter Thunberg. Denna artbeskrivning står att finna i

COCCINELLA STRIGATA: elytris nigris: vitta duplici lutea, thorace nigro: linea lutea.
Habitat in Lapponia. Doct. EKELUND.
Magnitudine C. lapponicæ, ejusque facie, oblonga.
Thorax niger lateribus lineaque media flavis,
Elytra nigra margine flavo-dentato; juxta futuram alia linea flexuola postice punctum nigrum includens.
Pedes toti flavi.

Utdrag ur Carl Peter Thunbergs avhandling. Foto: Förf.

hans avhandling år 1795). Han gav då denna nyckelpiga namnet *Coccinella strigata*. Att han uppfattade djuret som helt artskilt från 19-punktatan var ju inte så märkligt, då den nittonprickiga arten har svarta prickar på täckvingarna och saknar längsstrimmor, medan ”strigatan” främst kännetecknas av några mer eller mindre oregelbundna svarta längsgående strimmor. Det var den framlidne skalbaggsforskaren Thure Palm, som på 1950-talet vid genomgång av sin samling av *Anisosticta strigata* observerade att vissa exemplar var mera runda till formen än andra. Dessa var även mera välvda, hade grundare punktering på täckvingarna samt var något kortare. Därför genomförde han en jämförande undersökning av hanarnas genitalier hos ett antal ”vanliga” *A. novemdecimpunctata* och ”förväntade” *A. strigata*. Han kunde därvid fastslå att den avvikande ”strigatan”, dvs. den kortare och rundare formen, var den ”äkta” *A. strigata*, men att de avlånga var en färgform av *A. novemdecimpunctata*. Han kunde också konstatera att de ”äkta strigatorna” var mycket lokala och sällsynta, funna endast i Lpl och Nb. För övrigt kan nämnas att flera av dessa fynd var gjorda av framlidne ”Fråga Lund”-professorn Carl H. Lindroth.

Rättelse

Jag vill tacka Hans-Erik Wanntorp för att han upptäckte och informerade mig om att den akvarell jag målat på sid. 94 i min bok Nyckelpigor i Sverige – en fält-handbok (2017) föreställer *Anisosticta novemdecimpunctata* L. var. *pseudostrigata*. Jag beklagar misstaget.

På sid. 94 rad 18 skall stå: Förekomst Mycket sällsynt och lokal i Lappland och Norrbotten.

Litteratur

Fürsch, H. 1967. Freude, H., Harde, H. W. & Lohse, G. D. Die Käfer Mitteleuropas, Bd.7.

Clavicornia, p. 227-277. – Goecke & Evers. Krefeld, BRD.

Palm, T. 1958: Bidrag till kännedomen om svenska skalbaggars biologi och systematik.

Entomologisk Tidskrift, årg. 79, häfte 3-4, p. 104-107.

Wärmling, P. 2017. Nyckelpigor i Sverige - en fälthandbok. – Entomologiska Föreningen, Stockholm. p. 93-94

Peter Wärmling